

»KMETJE«, »SNOBI« IN »JEZIKOVNI FAŠISTI«: Položaj in podoba govorcev irščine na polotoku Corca Dhuibhne

Izvirni znanstveni članek | 1.01
Datum prejema: 19. 11. 2020

Izveček: Na podlagi etnografije irske jezikovne manjšine na polotoku Corca Dhuibhne v Republiki Irski članek predstavlja raznolike indeksikalne pomene, povezane z govorjenjem irščine, ter jih umešča v kontekst jezikovno ideoloških, družbenih, političnih in zgodovinskih razmer na Irskem. Posveča se tudi občutkom nelagodja in sramu, ki jih materni govorniki doživljajo ob uporabi irščine v javnosti. Prevladujoča jezikovna ideologija irščine kot narodnega jezika Ircev je prispevala k spremembam položaja in podobe govorcev irščine, vendar avtorica trdi, da se ti še vedno soočajo s stigmatizacijo.

Ključne besede: irščina, Irska, Gaeltacht, jezikovne ideologije, indeksikalnost, nelagodje

Abstract: Based on an ethnography of the Irish language minority on the Corca Dhuibhne peninsula, Republic of Ireland, the article presents the different indexical meanings connected with speaking Irish and situates them in a broader language-ideological, social, political and historical context in Ireland. It focuses also on the feelings of discomfort and shame that native speakers feel when using Irish in public. The dominant language ideology of Irish as the national language has led to changes in the Irish speakers' position and image, however, the article argues that they still face stigmatisation.

Keywords: Irish language, Ireland, Gaeltacht, language ideologies, indexicality, discomfort

It's a shame that it has to be the case that to speak Irish in Ireland is a source of discomfort, at least, for native Irish speakers. (Colm)

Colm¹ je doma iz vasice na polotoku Corca Dhuibhne na skrajnem jugozahodu Irske, kjer je irščina še prvi in vsakdanji pogovorni jezik precejšnjega dela prebivalstva, zato je to območje tudi uradno zaščiteno kot Gaeltacht. Ko sem ga spoznala, je 37-letni Colm poučeval irščino na jezikovnih tečajih za odrasle. Pravzaprav je bil najprej moj učitelj irščine, a je leta 2018, med mojim dvomesečnim bivanjem v Corca Dhuibhnu, kmalu postal eden mojih najdragocenejših sogovornikov. Med najinimi večurnimi pogovori mi je rad pripovedoval samoironične zgodbe o tem, kako so se še nedavno angleško govoreči prebivalci glavnega naselja na polotoku, Dingla, posmehovali irsko govorečim kmetom iz okoliških vasi. Njegov 70-letni oče se je spominjal, da so, ko je bil sam še otrok, nanje gledali zviška kot na kake »primitivce«. Medtem ko je Colmov oče ostal v svoji rojstni vasi, številni Colmovi sorodniki živijo v Dublinu, na vzhodni obali Irske in v tujini – Veliki Britaniji, ZDA in Avstraliji – kamor so se prebivalci Corca Dhuibhna množično izseljevali v 20. stoletju. Danes sicer ta najzahodnejši irski polotok, kjer se zelena pobočja spajajo s širnim oceanom, s svojimi presunljivimi razgledi privablja množice obiskovalcev, turizem pa je za domačine pomemben vir prihodka. Od srede 20. stoletja se je spremenil in ošibil tudi položaj irščine, ki so jo domačini postopoma opuščali v prid večinskega jezika, angleščine, tako da je prihodnost irske

jezikovne skupnosti v Gaeltachtu negotova (Ó Giollagáin idr. 2007). Colma je kot predanega govornika irščine jezilo, da irska država premalo vlaga v razvoj irsko govorečih območij, Gaeltachtov, in v zaščito jezika, ki ga irska ustava sicer opredeljuje kot narodni in prvi uradni jezik Republike Irske (Ó Laoire 2005: 251). O tem sem ga povprašala tudi med snemanjem najinega prvega pogovora. »*Mislim, da je pomembno ...*«, je začel, se prekinil in nato premišljuje, skoraj v zadregi pojasnil: »*no, smešno je, ker bi lahko rekli – a tega sploh ne morem reči, ne da bi zvenel kot kak elitnež – a bi lahko rekli, da je Gaeltacht inherenten del irske kulture in bi moral biti zaščiten.*«

Glede na to, da Colm prihaja s perifernega, do nedavno nerazvitega polotoka in govori jezik, zaradi katerega so njegovega očeta in druge prebivalce Corca Dhuibhna včasih zasmehovali, me je presenetilo, ko je rekel, da bi izpadel kot elitnež, če bi zagovarjal pomembnost zaščite Gaeltachta. Poleg tega je diskurz o irskem jeziku kot bistvenem elementu irske narodne identitete in Gaeltachtu kot nosilcu irske žive kulturne in jezikovne dediščine izredno razširjen in ga s svojo jezikovno politiko že vse od svoje ustanovitve v 20. letih prejšnjega stoletja podpira ter reproducira irska republika (Coleman 2003; Warren 2012; O'Rourke in Brennan 2019). Vendar Colm ni bil edini med mojimi sogovorniki, ki je izrazil podoben pomislek in bojazen, da bo zaradi takih nazorov ali uporabe irskega jezika negativno vrednoten. Do nedavnega so govorniki irščine veljali za revne in neotesane kmete – navsezadnje so prihajali iz nekaterih najbolj marginaliziranih predelov Irske (Coleman 2003: 178–179), sedaj pa moje sogovornike skrbi, da bi izpadli kot snobi, nacionalisti ali fanatiki. V članku

1 Colm in vsa druga imena sogovornikov v nadaljevanju so psevdonimi.

poskušam odgovoriti na vprašanji, ki si ju morda zastavlja kak bralec, tako kot sem si ju med pogovorom s Colmom tudi sama: kako so se govorci irščine v obeh tistih Ircev, ki govorijo le angleško, iz primitivcev prelevili v elitneže in zakaj jih tako skrbi, kako »zvenijo«?

Med etnografsko raziskavo² na polotoku Corca Dhuibhne (izg. Korca Rine) sem ugotavljala, kako različne jezikovne ideologije (Silverstein 1979; Kroskirty 2004) – prepričanja, verovanja in občutki o jeziku, njegovi rabi in njegovih govorcih – vplivajo na izkušnje, jezikovne prakse in diskurze maternih govorcev irščine iz Gaeltachta ter se v njih razkrivajo. Okrog irskega jezika, ki sicer velja za narodni jezik vseh Ircev, a ga dnevno uporablja le manjšina irskega prebivalstva (Spletni vir 2), se namreč sučejo nasprotujoče si jezikovne ideologije, ki tiste, ki ta jezik (še) govorijo, postavljajo v pogosto neprijetne in protislovne položaje. V pričujočem besedilu se osredotočam na posebni vidik jezikovnih ideologij, in sicer na percepcijo govorcev irščine v irski družbi, ter razpravljam o tem, kako sta se v zadnjem stoletju spremenila njihov položaj in podoba. Zanima me, kako »zveni« – kot pravi Colm – če govoriš irsko ali pa v njen prid izraziš odločnejše stališče. Z drugimi besedami, posvečam se indeksikalnim pomenom, povezanim z govorjenjem irščine.

Indeksikalnost je lastnost jezika, da lahko pokaže kontekstualne značilnosti govorcev, okoliščin, odnosov, naravnosti in stališč (Cavanaugh 2009: 9).³ V nasprotju z denotativnimi (slovarskimi) pomeni so indeksikalni pomeni dinamični in odvisni od konteksta, ki ga obenem tudi soustvarjajo (Jaffe 2016). Ker jezik lahko deluje kot indeks, ki kaže na lastnosti govorcev, lahko način, kaj in kako govorimo, označuje, kdo smo, in določa, kako nas dojemajo drugi. Razumevanje procesov, s katerimi ljudje posamezne jezikovne oblike povezujejo s (stereotipnimi) vedenjskimi, estetskimi, moralnimi in drugimi lastnostmi govorcev ter tako (po)ustvarjajo razločevanja med družbenimi skupinami (Gal in Irvine 1995), pa je zlasti zanimivo za lingvistično antropologijo.

Ob razbiranju »zvenov« irskega jezika se v članku posvečam tudi afektivnim vidikom jezikovnih ideologij. Sogovorniki so mi zaupali občutke sramu in zadrege, ki ju občutijo, ko pred angleško govorečimi (ne)znanci govorijo irsko. Tako Colm v začetnem citatu pravi, da je na Irskem govorjenje irščine za materno govorce vir nelagodja.⁴ Po-

zornost do občutkov, ki jih sogovorniki doživljajo ob uporabi irščine v javnosti, dopolnjuje naše razumevanje indeksikalnosti irskega jezika. Medtem ko se slednja nanaša na predsodke do govorcev irščine oziroma na podobo, ki jo ti z govorjenjem svojega jezika projicirajo v javnosti, nam njihovi občutki kažejo, kako je negativno vrednotenje irščine globoko zakoreninjeno in ponotranjeno. V članku nakazujem, da tudi tiste jezikovne ideologije in državne jezikovne politike, ki so stremele k izboljšanju položaja irščine, njeni zaščiti in uveljavljanju njene rabe v družbi, med govorci irščine v Gaeltachtu niso odpravile občutka nelagodja, temveč so posredno privedle celo do novih razlogov za nelagodje.

Na temo pričujočega besedila so v marsičem vplivale okoliščine in metoda raziskave, ki sem jo opravljala med enoletno študijsko izmenjavo na Irski nacionalni univerzi v Maynoothu. Čeprav je bilo moje delo na »terenu« v Corca Dhuibhnu časovno omejeno (po prvem dvotedenskem bivanju na polotoku februarja 2018 sem tam preživela junij in julij 2018), sem med študijem v Maynoothu z učenjem irščine, udeležbo na različnih dogodkih v/o tem jeziku in neformalnimi pogovori z ljudmi, ki irščine ne znajo ali se je učijo kot drugi jezik, spoznavala družbeni kontekst, ki mi je pomagal razumeti indeksikalnost irščine. V Corca Dhuibhnu sem poleg opazovanja z udeležbo s 25 maternimi govorci in govorkami irščine v angleščini posnela polstrukturirane intervjuje.⁵ Slabo poznavanje irščine me je po eni strani omejevalo pri raziskavi, po drugi strani pa so nekateri indeksikalni pomeni prišli do izraza prav zaradi intervjujev v angleščini. Ko bi se na primer s Colmom lahko pogovarjala v irščini (oz. v njeni lokalni različici), mi verjetno ne bi rekel, da zveni kot elitnež, saj bi moja možnost govorjenja v njegovem maternem jeziku zanj lahko indeksirala solidarnost, domačnost in pripadnost skupnosti govorcev s podobnimi vrednotami (Slavec 2019). Zaradi uporabe angleščine – jezika, v katerem se producirajo in krožijo negativne podobe govorcev irščine, o katerih pišem v članku – pa so bili sogovorniki bolj pozorni na to, kako jih dojemam in vrednotim.

V nadaljevanju najprej predstavim jezikovne ideologije in zgodovinski kontekst, v katerem se je na Irskem opuščalo irščino, pozneje pa se jo prevrednotilo v narodni jezik. V drugem poglavju opisujem, kako so se ruralni govor-

usvojile v zgodnjem otroštvu. Zavedam se problematičnosti tega izraza, namesto katerega v sociolingvistiki raje uporabljajo bolj nevtralen termin, kot je *first language speaker* ali *L1 speaker* oz. J1 govorec (glej npr. Grgič 2017: 92). Kljub temu uporabljam izraz materni govorci, ker je najzvestejša ustreznica izraza *native speakers*, ki so ga uporabljali moji sogovorniki, ter je lažje razumljiv in manj okoren od drugih navedenih terminov. Govorci irščine so danes sicer dvojezični govorci irščine in angleščine.

5 Nabor intervjuvancev je sestavljalo 12 sogovornic in 13 sogovornikov, starih od 18 do skoraj 80 let. Nekateri so bili zaposleni na delovnih mestih, povezanih z irskim jezikom, drugi so delali v gostinstvu in turizmu ali pa so bili študenti in kmetovalci.

2 Pričujoči članek povzema in razvija nekatere teme, o katerih sem pisala v svoji magistrski nalogi (Slavec 2019).

3 Za vpeljavo pojma indeksikalnosti iz Peirceve semiotične teorije v lingvistično antropologijo je zaslužen Michael Silverstein (1976). Indeksi so prisotni tako na ravni posameznih besed ali slovnicih oblik, na fonetični ravni (npr. naglas), na ravni povedi in diskurza kot tudi na ravni jezika kot celote (Silverstein 1976: 42). Slednjo raven obravnavam v članku.

4 Izraz materni govorci (*native speakers*) označuje osebe, ki so odrasčale v irski jezikovni skupnosti in so irščino v družinskem okolju

ci irščine v preteklosti počutili manj vredni od govorcev angleščine, v tretjem pa današnja skrb sogovornikov, da jih drugi dojemajo kot »snobe«, »nacionaliste« in »jezikovne fašiste«. V četrtem poglavju pojasnujem izvor teh predsodkov, ki so v marsičem povezani s t. i. novimi govorcami irščine zunaj Gaeltachta. Krog sklenem tako, da se posvetim afektivnemu vidiku jezikovnih ideologij, sramu in nelagodju.

Irske jezikovne ideologije

Preučevanje jezikovnih ideologij, katerega začetnik je bil konec 70. let prejšnjega stoletja Michael Silverstein (1979), je izredno plodovito in razvejano raziskovalno polje lingvistične antropologije (glej npr. Schieffelin, Woolard in Kroskirty 1998; Kroskirty 2004).⁶ Kot je v pregledu tovrstnih raziskav zapisal Paul Kroskirty (2004: 497–498), jezikovne ideologije obenem problematizirajo zavedanje govorcev o svojem jeziku in diskurzih ter odstirajo vpliv situiranosti govorcev v različnih političnoekonomskih sistemih na njihovo vrednotenje jezikovnih oblik in diskurzivnih praks. Različne definicije jezikovnih ideologij se tako gibljejo med poudarjanjem zavedanja govorcev kot oblike tvornosti (kako akterji uporabljajo jezikovne ideologije za doseganje različnih namenov) in njihovo umeščenostjo v širše družbene in kulturne sisteme. Kroskirty podaja zelo splošno definicijo: jezikovne ideologije so »verovanja ali občutki o jezikih, kot se uporabljajo v njihovih družbenih svetovih« (Kroskirty 2004: 498). Z množino nakazuje mnogovrstnost jezikovnih ideologij v dani družbi; tako je tudi v primeru irskega jezika. Na podlagi študij politične zgodovine irskega jezika (Crowley 2005; Mac Giolla Chríost 2005; Doyle 2015), analiz jezikovne politike irske republike (Ó Riagáin 1997; Ó Laoire 2005) in sociolingvističnih raziskav (Ó hÍfearnáin 2007, 2014) pri irščini ločimo dve glavni zgodovinsko pomembni jezikovni ideologiji.

Zgodovina in politika irskega jezika sta, kot ugotavlja zgodovinar Tony Crowley (2005), tesno povezani s procesi kolonializma, antikolonializma in postkolonializma. Med angleško nadvlado nad irskim otokom, ki se je začela že v 12. stoletju, sta jezik in kultura prvotnega prebivalstva postopoma zamenjala jezik in kultura vladajočega razreda. Jezikovna asimilacija je bila zlasti izrazita v 19. stoletju, ob koncu katerega je irščino govorila manj kot četrtina irskega prebivalstva (Romaine 2008: 14), in še to le v najbolj odmaknjenih in marginaliziranih ruralnih območjih na zahodni obali Irske, daleč od središč politične in ekonomske moči v mestih in na vzhodni obali (Crowley

2005; Doyle 2015). Proces jezikovne zamenjave so spremljala prepričanja in diskurzi, da je angleščina ugleden jezik napredka, oblasti in družbenoekonomske mobilnosti, medtem ko je irščina le ničvreden jezik neotesanih, revnih in zaostalih kmetov (Crowley 2005: 120–128). Podobne jezikovne ideologije, ki ločujejo med podrejenim in nadrejenim, večvrednim in manjvrednim kodom, so v procesu zamenjave jezikov pogoste (glej npr. Cavanaugh 2009; McEwan-Fujita 2010).

Druga jezikovna ideologija, ki je pomembno zaznamovala razvoj irskega jezika v 20. stoletju in ga še danes, je nacionalna jezikovna ideologija, po kateri je irščina simbolni narodni jezik Ircev. Izoblikovala se je v drugi polovici 19. stoletja v sklopu irskega narodnega gibanja, ki se je zavzemalo za politično neodvisnost od angleške krone in je leta 1922 privedlo do nastanka neodvisne irske države (Severna Irska je ostala pod angleško oblastjo). Kot je bilo značilno tudi za sočasne procese drugod po Evropi, so irske (angleško govoreče) elite začele pozitivno vrednotiti irščino kot edini pristni izraz irskega naroda (Doyle 2015: 113–117). Gaeltachte, odročne in revne predele na skrajnem zahodu irskega otoka, kjer so irščino še govorili, pa so idealizirali kot še zadnje nosilce starodavne irske ljudske dediščine (Doyle 2015: 193–205). Irski jezik je tako igral ključno vlogo pri oblikovanju irske narodne identitete in razlikovanju od Angležev.

Novonastala irska država je pod vplivom omenjene jezikovne ideologije uvedla jezikovno politiko, s katero je v Gaeltachtih poskušala ohraniti irski jezik, drugod pa ga oživiti. Med njene ukrepe sodijo poučevanje irščine kot obveznega predmeta v vseh osnovnih in srednjih šolah, uporaba dvojezičnih poimenovanj krajev in dvojezičnih napisov ter poimenovanje nekaterih pomembnih državnih funkcij in inštitucij v irščini (tako se na primer predsednik vlade imenuje *An Taoiseach*) (Ó Riagáin 1997: 14–27). Polotok Corca Dhuibhne in druga območja, kjer je dobršen del prebivalstva še uporabljal irščino, so že sredi 20. let prejšnjega stoletja postali del uradno določenih Gaeltachtov. Tu je irščina edini učni jezik v osnovnem in srednjesholskem izobraževanju, za ekonomski razvoj teh krajev pa skrbi posebna državna agencija.

Irska država je med prvimi uvedla ukrepe za zaščito in spodbujanje rabe manjšinskega jezika, to je jezika, ki ima na danem območju manjše število govorcev in je podrejen drugemu, večinskemu jeziku (glej npr. Simpson 2001). Vendar ukrepi irščine ne obravnavajo kot manjšinski jezik, ki bi bil prvenstvena domena skupine njenih govorcev, temveč kot jezik, ki pripada vsem Ircem (Ó hÍfearnáin 2014; Ó Giollagáin 2014). Irska jezikovna politika predvsem reproducira nacionalno jezikovno ideologijo. Tako irska ustava navaja, da je irščina narodni in prvi uradni jezik Republike Irske, medtem ko je angleščina drugi uradni jezik, čeprav ta tako v javnem kot zasebnem življenju močno prevladuje. V zadnjem popisu prebivalstva leta

⁶ Na Slovenskem so o jezikovnih ideologijah na jezikovno in etnično mešanih območjih pisale Tanja Petrović (2006), ki jih je preučevala v primeru zamenjave jezika med Srbi v Beli krajini, Mirna Buić (2011, 2020), ki jih raziskuje med govorcami različnih generacij in različnega porekla v slovenski Istri, ter Matejka Grgič (2016), ki jih razčlenjuje na podlagi diskurzivne analize časopisnih besedil Slovencev v Italiji.

2016 (Spletni vir 2) je skoraj 40 odstotkov prebivalcev navedlo, da zna irsko, vendar gre pri tem bolj za poudarjanje simbolne navezanosti na irščino kot pa za dejanske jezikovne zmožnosti (Punch 2008), kar kaže na vseprisotnost nacionalne jezikovne ideologije. Le 1,7 odstotka prebivalcev dejansko uporablja irščino v svojem vsakdanjem življenju (Spletni vir 2). Tudi Gaeltacht niso jezikovno homogeni. Leta 2016 naj bi v Gaeltachtu na Corca Dhuibhnu, kjer živi okrog 8800 ljudi, velika večina (71,2 odstotka) prebivalcev znala irsko, vendar jih je le nekaj več kot četrtina (28,7 odstotka) ta jezik uporabljala vsak dan (Spletni vir 3). Med njimi so bili tudi moji sogovorniki.

Kmeti, »primitivci« in *cábógi*

Za polotok Corca Dhuibhne sta bila vsaj do 60. let prejšnjega stoletja značilna ruralna ekonomija, ki je temeljila na majhnih družinskih kmetijah, in množično izseljevanje (Ó Riagáin 1997: 54–55). Vsakdanje življenje je bilo vpeto v lokalizirana družbena omrežja, v katerih so domačini, ki so imeli malo stikov z angleško govorečim zunanjim svetom, ohranjali irščino kot svoj pogovorni jezik (Ó Riagáin 1997: 79–142). Kljub temu na območju Gaeltachta prebivalci še danes prepoznavajo razliko med vaškim prebivalstvom in prebivalstvom glavnega naselja na polotoku, ki se imenuje Dingle/Daingean Uí Chúis. V Dinglu, ekonomskem središču polotoka, je (bila) glavni jezik angleščina, ne irščina. Starejši sogovorniki so se spominjali mučnih doživetij, ko so se v otroštvu in mladosti med nakupi v Dinglu s težavo sporazumevali v angleščini in se ob tem izogibali irščini, ki je razkrivala njihovo vaško poreklo. V odnosu do tamkajšnjega angleško govorečega prebivalstva so se počutili manj vredne. Tako je o tem premlevala 72-letna Cáit (izg. Kajt), ki je sredi 40. let prejšnjega stoletja odraščala v irsko govoreči družini v zaselku na zahodnem delu polotoka:

Smejali so se nam ... Gledali so nas zviška kot kake primitivce. Bili smo primitivci in klicali so nas »cábógs«, ki ne znajo govoriti angleško. Kdor ni znal govoriti angleško, je bil »cábóg«. Pomeni idiot. [...] Zdaj se mi zdi zelo čudno, a takrat so nas pošiljali v trgovine, kjer smo morali govoriti angleško. Mamo sem morala vprašati, kako se v angleščini reče »Koliko stane?« ali »Dajte mi to.« [...] V Dinglu so se posmehovali domorodcem.⁷ Res je, mi smo bili le domorodci, kot ameriški Indijanci ali aboridžini v Avstraliji. Zveni zelo mrko, a tako je pač bilo. Irščine se v Dinglu ni govorilo, Dingle ni hotel irščine. Je brezvezen jezik za posel, za vse.

Zanimivo je, da izraz *cábóg*, ki ga navaja Cáit, prihaja iz irščine, v kateri je prvotno označeval osebo s podeželja, v hiberno-angleščini (različici angleščine, kakršno govorijo na Irskem in ki ohranja vpliv prvotnega jezika prebival-

stva) pa ima slabšalno konotacijo in označuje neotesanega, nevednega in nerodnega podeželana, ki ne pozna mestnih manir. V antropologiji dobro znani dihotomiji med urbanim in ruralnim s spremljajočimi pari nasprotujočih si konotacij, kot so bogat-reven, izobražen-neizobražen, moderen-nazadnjaški ipd. (glej npr. Bartulović 2013: 277–286), se je na Irskem in celo v samem Gaeltachtu pridružilo še dihotomično razlikovanje med angleščino in irščino.

Cáit govorce irščine primerja z ameriški Indijanci in avstralski aboridžini, kar priključuje v spomin kolonializem, kontekst, v katerem se je na Irskem zamenjal jezikovni kod. Kot pravi Steve Coleman, so se ruralni govorce irščine s kolonialnimi razmerji moči in kolonialno tržno ekonomijo srečali »v enem paketu« z drugim jezikom – angleščino (Coleman 2003: 178). Tudi sogovorniki so družbene razmere, ki so privedle do revščine in posledičnega izseljevanja iz Corca Dhuibhneja, opuščanja irščine ter občutka sramu in manjvrednosti pri njihovih prednikih ali njih samih, opisali kot »kolonialne«.

Kljub temu da je bil polotok Corca Dhuibhne v Gaeltacht uradno vključen že leta 1925 (Ó Riagáin 1997: 51), je tam še vedno veljala jezikovna ideologija iz kolonialnih časov. Kot opozarja Tadhg Ó hÍfearnáin (2014), je med razlogi, da se je kljub posebnim državnim politikam za Gaeltacht proces opuščanja irščine tam še nadaljeval, prav neskladje med lokalno prevladujočimi jezikovnimi ideologijami, po katerih je bilo znanje angleščine pomembnejše od »brezvezne« irščine, in nacionalno jezikovno ideologijo. Ta je sicer irščini pripisovala velik simbolni pomen, a je bil ta na novo pridobljeni prestiž tako oddaljen od vsakodnevne realnosti prebivalcev Gaeltachta, da ni vplival na njihov odnos do jezika in njihove jezikovne prakse ter ni izboljšal njihovega družbenega položaja. Zlasti zaradi množične emigracije na angleško govoreča območja, ki je bila izražena še vsaj do srede 80. let prejšnjega stoletja (Ó Riagáin 1997: 117), so se govorce irščine, kljub sprejemanju nacionalne jezikovne ideologije, po kateri je bilo pomembno ohraniti irščino kot del irske dediščine, hoteli izogniti stigmatizaciji zaradi rabe irščine, slabega obvladovanja angleščine ali irskega naglasa.

65-letni Barry, ki se je kot mladenič odselil v večje mesto na Irskem, je odnos negovorcev irščine do govorcev označil za »neke vrste diskriminacijo«. V intervjuju je pripovedoval o svoji mladostni izkušnji selitve. »Ti negovorniki [irščine] v mestih, ko so nas slišali govoriti irsko, a veš, so te označili za – za 'c-culchieja',« je skoraj zajeceljal. *Culchie* je na Irskem zelo razširjen slabšalni izraz za označevanje ljudi s podeželja. »In potem je bilo nekaj ...,« se je obotavljaj, »veš, skorajda bi jo lahko imenovali diskriminacija.« Za Barryja je bil to velik šok. Usmeril se je v angleščino in si prizadeval za izboljšanje svojega znanja tega jezika, saj je pred tem doma govoril le irsko. Pozneje, »ko je bilo nelagodje mimo« in je po skoraj dveh desetletjih življenja

⁷ *Natives* v izvorniku. Namesto slovenske ustreznice staroselci uporabljam besedo domorodci, ker ta ohranja konotacije, ki jih je imel izraz *natives* za Cáit in druge sogovornike.

v tujini začel pogrešati domači kraj in jezik, pa se je začel posvečati promociji irščine, predvsem z namenom, da bi jo rešil »bremena kolonialne preteklosti«, ki ga tudi sam, kot je poudaril, še »globoko čuti«.

Podobno mi je povedala 50-letna Áine (izg. Onja). Zaposlena je bila v organizaciji, ki izvaja različne z irščino povezane dejavnosti, in si je močno prizadevala za ohranjanje in uporabo irščine v Gaeltachtu. Priznala mi je, da njenim staršem – pa tudi njej sami, ko je bila mlajša – »ni bilo lahko govoriti irsko.« »Gre za neke vrste psihološko oviro glede jezika,« je pojasnjevala med vračanjem iz trgovine v Dinglu, kjer je prodajalko nagovorila v angleščini, »ljudje so se počutili revni, počutili so se manj vredni od govorcev angleščine.« Áine je menila, da je govorcem irščine »sedaj na srečo laže«, v zadnjih desetletjih se je njihov družbeni položaj izboljšal. Še vedno pa je v Dinglu po navadi uporabljala angleščino. Povedala mi je, da se je nekoč odločila, da bo v neki trgovini s prodajalko (ki je imela osnovno znanje irščine, ni pa bila materna govorka) govorila irsko, a se je ob tem počutila zelo neprijetno, zato tega ni več poskušala.

Regionalni razvoj – zlasti z razmahom turizma, zaradi katerega je polotok Corca Dhuibhne postal prepoznaven – zmanjšanje emigracije, višja stopnja izobrazbe in delo v višje kvalificiranih poklicih so dejavniki, ki rahljajo indeksikalne povezave med irščino in revščino, zaostalostjo in nižjim, ruralnim družbenim poreklom. Kot kaže Áinin primer, pa kljub temu ekonomske in družbene spremembe same po sebi še ne spreminjajo jezikovnih praks in občutkov posameznikov glede njihovega jezika. Ključno vlogo imajo jezikovne ideologije, ki posredujejo med obema ravnema, med »družbenimi oblikami in oblikami govorenja« (Woolard 1998: 3). K temu se vračam v zadnjem poglavju.

»Nacionalisti«, »snobi« in »jezikovni fašisti«

Materni govorniki irščine v Corca Dhuibhnu so mi pogosto vneseno govorili o svoji veliki predanosti in ljubezni do irščine, potem pa to hitro omilili z dodatkom, da seveda »nimajo nič proti angleščini«, večinskemu jeziku irskega prebivalstva. Ob pivu v lokalnem pubu najraje klepetajo v irščini, a so mi zaupali, da jih ob tem skrbi, da bodo užalili in vznejevoljili tiste, ki tega jezika ne govorijo. Ko so izrazili odločnejše stališče v prid svojemu jeziku in Gaeltachtu, so velikokrat pojasnjevali, da nočejo izpasti kot elitneži, snobi, nacionalisti, fanatiki, ekstremisti ali jezikovni fašisti. Podobno kot Colm so svoje pomisleke o tem izražali tudi drugi sogovorniki. Med njimi je bila 29-letna Róisín (izg. Rošin), glasbenica in navdušena ljubiteljica ljudskih pesmi z irskimi besedili. Ko mi je povedala, da se ji zdi pomembno ohraniti irski jezik in kulturo, je obenem poudarila, da ni nacionalistka:

Ne vem, kako lahko dopuščamo, da jezik umira, [...] ko pa so se ljudje borili za našo pravico, da imamo svojo je-

zik in kulturo ... In ne vem, zvenim kot da sem zelo nacionalistična, a nisem. V naši – v tej državi je veliko stvari, ki so napačne in s katerimi se ne strinjam, tako da sploh nisem nacionalistka, a vendar verjamem v ohranjanje naše kulture in našega jezika ...

25-letni Níall, diplomant irskega jezika, zaposlen kot prodajalec v trgovini v Dinglu, je med razmišljanjem o tem, ali se večinsko angleško govoreče prebivalstvo lahko poistoveti z izkušnjami govorcev irščine, izrazil bojazen, da bi izpadel kot snob:

Zdi se mi, da če ljudje ne govorijo irščine in se je ne poskušajo naučiti, potem jim verjetno ni mar zanjo. No, mogoče se motim. Mislim pa, da lahko vseeno razumejo [izkušnje govorcev irščine] ... uh, a verjetno ne prav veliko. A nočem zveneti – ne vem, kako se reče, a nočem zveneti, kot da sem snob zaradi dejstva, da govorim irsko.

Cathala (izg. Kahal), nekdanjega športnika srednjih let in člana vodstva lokalnega amaterskega športnega kluba, ki naj bi omogočal športno udejstvovanje v irščini, je skrbelo, da se v klubu vse pogosteje uporablja angleščina. Želel si je, da bi govorniki angleščine, ki so se preselili v vasi v Corca Dhuibhnu in delujejo v klubu, spoštovali specifično tamkajšnje irske jezikovne skupnosti in se ji skušali prilagoditi. O tem je dejal: »Laže, veliko laže bi bilo, ko bi se naučili kaj irščine ali razumeli, da bi morali za to, da govorijo v javnosti [na sestankih in srečanjih kluba], poznati irščino. A zvenim – ne vem, zvenim kot Hitler ...«

Navedeni primeri kažejo, da so bili sogovorniki ob izražanju svojih mnenj in občutij pogosto apologetski. Opravičevanje sogovornikov in ob tem uporabljeni izrazi se umeščajo v širše jezikovno ideološko in indeksikalno polje irskega jezika ter družbeni kontekst, ki ju podrobneje opišem v nadaljevanju članka. Naj na tem mestu opozorim na specifično gornjih citatov: sogovorniki ne pripovedujejo, da jih drugi označujejo ali so jih kdaj označili za nacionaliste, snobe ali celo Hitlerja, temveč svoja pravkar izrečena stališča tako komentirajo sami, pa čeprav te oznake obenem tudi zavračajo (»sploh nisem nacionalistka«, poudarja Róisín). To nakazuje, da so govorniki mislili, da bi jih lahko zaradi njihovih izjav sogovornica (v tem primeru raziskovalka, ki sem predsodke do govorcev irščine pravzaprav šele spoznavala) imela za nacionaliste, snobe itd. Zato so raje sami vnaprej izustili negativni komentar o tem, kako zvenijo, in s tem pokazali, da se zavedajo možnosti, da jih drugi tako dojemajo. Tako so obenem tudi omilili svojo prvotno izjavo in njen »zven«.

Številni govorniki irščine iz Gaeltachta so mi potožili, da imajo govorniki angleščine do njih predsodke ali pa vsaj neresnično podobo o tem, kakšni naj bi bili. Ko govorijo irsko v javnosti oziroma kontekstih, kjer se navadno ne uporablja, ali zastopajo odločnejše stališče v prid svojemu jeziku in Gaeltachtu, se izpostavljajo tveganju, da bodo nanje letele neprijetne pripombe in očitki. Tadhg (izg. Tajg), vehementni 35-letni osnovnošolski učitelj, mi je

povedal, da poskuša irsko čim pogosteje govoriti v trgovinah, uradih in pubih v Dinglu in drugod.⁸ Obenem pa ob tem doživlja nelagodje, saj čuti, »da ne bi rad izstopal, ne bi rad, da me vzamejo na piko,« in mu očitajo: »oh, ti si irski jezikovni fašist, ti si pa tak prenapetež ...«

V kontekstu irskega jezika se oznaka irski jezikovni fašist ali nacist nanaša na govorce, ki naj bi v javnosti zelo dosledno uporabljali irščino in zahtevali, da se jim drugi prilagodijo tako, da iz angleščine preklopijo v irščino.⁹ Dejansko pa govorce irščine tako v Dinglu kot drugod v Gaeltachtu in zunaj njega večinoma govorijo angleško, razen kadar poznajo sogovornika (prodajalca, natararja itd.) in vedo, da prihaja iz tradicionalno irsko govorečih vasi oziroma govori irsko. Jezikovne prakse, v katerih ljudje v javnosti preklaplajo v dominantni jezik ali tako nagovarjajo neznanca, so zelo pogoste pri jezikovnih manjšinah (glej npr. McEwan-Fujita 2010 in tam navedene vire). Pomenljivo pa je, da so uporabo angleščine sogovorniki utemeljevali s tem, da ne bi radi, da bi drugi menili, da jim »grozijo« ali jih »ustrahujejo« z irščino. Razložili so mi, da bi drugače izpadli kot neke vrste skrajneži, izsiljevalci ali ustrahovalci (*bully*), ki druge posiljujejo s svojim jezikom.

Govorce irščine v Corca Dhuibhnu so že primerjali z islamskimi teroristi. Tako je bilo leta 2007, ko so nekateri angleško govoreči starši dijakov srednje šole v Dinglu protestirali glede učnega jezika in zahtevali, naj se njihovi otroci šolajo v angleščini namesto v irščini (Warren 2012). Vodstvo šole je vztrajalo, da pouk v Gaeltachtu poteka v irščini, tako kot določa zakon, saj mora otrokom omogočiti izobrazbo v jeziku tamkajšnje irsko govoreče skupnosti. Sogovorniki so mi ogorčeno povedali (glej tudi Warren 2012; Spletni vir 1), da je zato novinar enega vidnejših irskih časopisov šolo primerjal z mošejo v parku Finsbury v Londonu, v kateri so delovali radikalni islamisti. Večina govorcev irščine je omenjeni časopisni komentar, tako kot tudi drugo podobno označevanje s skrajneži, z jezikovnimi fašisti ipd., doživljala kot napad na svoje vrednote in prizadevanja – še več, kot napad na svoj način življenja.

Ko mi je pripovedoval o napetostih, do katerih je prišlo zaradi protestov o učnem jeziku v dinglski srednji šoli, je bil Cathal vidno prizadet in razburjen, čeprav je od dogodka minilo že več kot deset let:

Obtožili so nas, da smo kot tisti iz mošeje v parku Finsbury, da širimo sovraštvo do angleščine, kar ni res. Imenovali so nas talibani. A mi smo – ... to je samo naša kultura! Samo naša kultura je. To je vse. A za nas je pomembna ... Jaz sem eden od zadnjih ljudi, eden od tistih 60 ali 80 tisoč ljudi ... [ki še govorijo irsko]

Cathal poudarja, da skušajo govorce irščine v Gaeltachtu le ohraniti svojo kulturo in svoj jezik, ki ga govori vse manj ljudi. Sogovorniki so izražali bojazen glede prihodnosti svojega jezika in jezikovne skupnosti. Nekateri so omenjali sociolingvistične študije irskih jezikoslovcev (Ó Giollagáin idr. 2007), ki na podlagi raziskav o sedanji rabi in medgeneracijskem prenosu irščine napovedujejo, da ta v Gaeltachtu že čez manj kot dvajset let ne bo več prvi in vsakodnevni pogovorni jezik. Govorce irščine zato menijo, da raba irščine v šolstvu in javnem življenju v Corca Dhuibhnu ter podobne prakse niso napad na govorce angleščine in jih ne izključujejo, temveč so le del nujnih ukrepov tako za ohranitev njihovega jezika kot jezikovne skupnosti.

Prebivalci vasi v Gaeltachtu svojega jezika večinoma ne govorijo iz ideoloških ali političnih razlogov, temveč preprosto zato, ker prihajajo iz družin in skupnosti, kjer je irščina še (bila) domači in vsakodnevni jezik. Med enim od pogovorov mi je Colm dejal, da v Corca Dhuibhnu »govorjenje irščine ni nikoli bilo modno. Enostavno se je govorilo irsko. Tako je bilo pač življenje. Vsi so govorili irsko in to je to.« Čeprav je Colm – kot sem navedla v uvodu – potrebo po zaščiti Gaeltachta utemeljeval z besedami, da je ta »inherenten del irske kulture«, torej z diskurzom, ki izhaja iz prevladujoče nacionalne jezikovne ideologije, je po drugi strani poudarjal, da irščine ne govori »zaradi nacionalne identitete«. Zanj, kot tudi za druge matere govorce, irščina ni (le) izraz nacionalne pripadnosti, temveč je »veliko bolj osebna«. Govorjenje irščine je bilo za moje sogovornike vsakodnevna danost, realnost, v kateri so odrasli in bi jo, kot pojasnjujejo, radi živeli tudi v prihodnosti. Zato jih je označevanje govorcev irščine kot fanatikov, teroristov itd. – torej z izrazi, ki imajo močan ideološki in politični naboj, kakršnega sami niso pripisovali svojemu maternemu jeziku in svojemu zavzemanju zanj – še zlasti razburilo, ogorčilo in prizadelo.

Novi govorce, novi predsodki

Irski jezikovni aktivist Colm Ó Broin (Spletni vir 1) je zbral številne izjave, ki so se v osrednjih irskih medijih pojavile med letoma 2006 in 2018 ter razkrivajo omalovažujoč odnos do irščine. Seznam izjav slikovito konča z raznolikimi oznakami, ki letijo na govorce irščine: »[...] če povzamem, nič nimam proti govorcem irščine – so le inferiorni, izumrli, mrtvi, revni, bogati, snobovski, nepošteni, fundamentalistični, divji, zlovesčji, rasistični, teroristični, Sinn Féin-IRA, komunistični, nacistični nadlegovalci otrok.« (Spletni vir 1) Med nekaterimi pridevniki, ki jih je Ó Broin zasledil v medijskih opisih, je izrazito protislovje: tako naj bi bili go-

8 Ker so se vsi tisti, ki so obiskovali šole v Gaeltachtu, šolali v irščini, uporaba te v Dinglu ne bi smela povzročati težav, saj so prebivalci večinoma t. i. polgovorce (Dorian 2014) irščine in (do določene mere) poznajo manjšinski jezik, čeprav ga navadno ne uporabljajo.

9 Tu torej ne gre za namigovanje na vpletenost govorcev irščine v kako (neo)fašistično ali (neo)nacistično skupino oz. na njihovo simpatiziranje s takimi ideologijami, temveč za rabo, ki je sorodna v angleščini popularnim izrazom *grammar fascist* ali *grammar nazi* (slovnični fašist ali nacist). Termina se uporabljata za označevanje posameznikov, ki so zelo natančni glede spoštovanja slovničnih pravil in druge opozarjajo na slovnične napake, ki jih zagrešijo med govorjenjem ali pisanjem (Spletni vir 4).

vorci irščine obenem revni in bogati, inferiorni in superiorni oziroma snobi. To kaže na sočasni soobstoj različnih jezikovno ideoloških vrednotenj irščine in njenih govorcev. Ideje, da so govorcev irščine inferiorni, izumrli, mrtvi, revni in divji, izhajajo še iz časov angleškega kolonializma. O skorajšnjem izumrtju irščine so na primer pisali že konec 18. stoletja (Romaine 2008: 12). Jezik je preživel, a se je našel še vseh drugih z elitizmom, nacionalizmom in ekstremizmom povezanih predsodkov, ki jih navaja Ó Broin. Da jih osmislimo, jih moramo postaviti v kontekst irskih družbenih in političnih razmer v 20. in 21. stoletju. Pri tem je ključna že omenjena nacionalna jezikovna ideologija.

Ker je bilo poudarjanje simbolnega pomena irščine kot narodnega jezika del narodotvornih politik in procesov že vse od konca 19. stoletja, ne preseneča, da govorci irščine označujejo za nacionaliste. Crowley (2008: 156–157) opozarja, da je prav povezovanje irskega jezika z domoljubjem, s katoliško vero in konzervativno politiko, kar je značilnost irske zgodovine 20. stoletja, percepciji irščine v javnosti in njenemu položaju prej škodovalo kot pa ga utrjevalo. Ob tem je treba omeniti tudi konflikt na Severnem Irskem (od srede 60. let do konca 90. let prejšnjega stoletja), med katerim je za severnoirske katolike in republikance irščina spet stopila v ospredje kot simbol narodne pripadnosti in tudi kot način upora proti angleški oblasti (glej npr. Mac Ionnachtaigh 2013). Tako je bila indeksikalnemu povezovanju irščine z nacionalizmom dodana še konotacija z radikalnim političnim aktivizmom in ekstremizmom. To na primer pojasnjuje Cathalovo pripoved o obdobju na začetku 21. stoletja, ko se je še športno udeleževal in vodil svoj klub do zmage na državnem prvenstvu. Kot kapetan ekipe se je odločil, da bo na podelitvi nagrad imel kratek govor v irščini, kar je imelo zanj poseben čustveni in simbolni pomen. Z uporabo svojega maternega jezika pa se je tudi izpostavil. Kot mi je povedal, se mu je ob koncu dogodka približal nekdo iz občinstva in ga vprašal, ali nemara pod posteljo skriva puške. S tem je namigoval na sodelovanje s paravojaško skupino IRA (Irsko republikansko armado), ki je med nemiri na Severnem Irskem izvajala atentate. Cathal je bil nad tem vprašanjem zaprepaden.

Presečišče med državnimi jezikovnimi politikami, ki jih navdihuje nacionalna jezikovna ideologija, in razredno pripadnostjo je ustvarilo razmere, v katerih lahko govorjenje irščine indeksira elitnost. Irska jezikovna politika je med angleško govorečo populacijo zunaj Gaeltachta privedla do pojava in porasta govorcev irščine kot drugega jezika. Ti novi govorcev,¹⁰ za katere se navadno uporablja izraz *Gaeilgeoirí* (izg. Gaelgijori), danes predstavljajo ve-

čino govorcev irščine. Pripadajo pretežno višjemu srednjemu sloju in živijo v urbanih okoljih, zlasti v glavnem mestu Dublinu (Ó Riagáin 2008: 59–60; Spletni vir 5). Ker se je glavnina jezikovnih politik udeležila v šolstvu in javni upravi, je bila najučinkovitejša predvsem med tem delom prebivalstva. V 20. stoletju so na univerzah, kjer je bil pogoj za vpis izpit iz irščine, študirali pretežno študenti iz višjega in srednjega sloja; prav tako pa so se pripadniki tega sloja zaposlovali kot javni uslužbenci (Ó Riagáin 1997: 275–276). Uslužbenci na določenih področjih javnega sektorja, predvsem v šolstvu, morajo imeti vsaj osnovno znanje irščine in se temu primerno izobražujejo. Posamezniki, ki prihajajo iz srednjega in višjega sloja in/ali so zaposleni v javnem sektorju, imajo torej več možnosti, da se naučijo irščine (Watson in Nic Ghiolla Phádraig 2011). Obenem je irščina za nove govorce postala vrsta družbenega in kulturnega kapitala. Paradoksalno pa materni govorcev iz Gaeltachta zaradi svojega marginaliziranega družbenega položaja tega »kapitala« dolgo niso mogli »unovčiti«.

V prejšnjem poglavju sem opozorila, da so Colm, Róisín, Níall in Cathal med pripovedovanjem o pomembnosti ohranjanja irskega jezika, posebnostih izkušenj govorcev irščine in potrebi po zaščiti Gaeltachta, rekli, da zvenijo oz. nočejo zveneti kot elitneži, nacionalisti ipd. Te metapragmatične komentarje lahko pojasnimo kot željo sogovornikov, da bi se, z ozirom na različne stigmatizacije govorcev irščine, ki se pojavljajo v diskurzih angleško govorečega prebivalstva, nekako zaščitili pred mojo morebitno negativno percepcijo njihovih trditev. Poleg tega pa lahko v njihovih opažanjih, kako zvenijo, prepoznamo tudi način distanciranja in razlikovanja od tistih, ki jih sami opredeljujejo za snobe itd. Njihova skrb, kako zvenijo, torej ne kaže le na to, da so tarče predsodkov drugih, temveč tudi da – vsaj deloma in implicitno – sprejemajo in še naprej tvorijo tovrstne predsodke, s tem, da jih razpoznavajo v drugih, in sicer v Gaeilgeoirih, od katerih se skušajo distancirati.

Odnos maternih govorcev iz Gaeltachta do novih govorcev je ambivalenten. Po eni strani jih veseli, da se njihovi angleško govoreči rojaki navdušujejo nad irščino in se jo trudijo uporabljati. Róisín je skoraj vzneseno opisovala, kako pomembna so zanje srečevanja z ljudmi, ki niso doma v Gaeltachtu, a jim je kljub temu mar za irščino. Dejala je, da ji ti posamezniki, ki ob svojih obiskih v Gaeltachtu dosledno govorijo irsko, »povzdigujejo srce«. Sogovorniki Gaeilgeoirom in jezikovnim organizacijam, v katerih so dejavni, priznavajo tudi ključno vlogo pri širjenju in promociji irskega jezika ter uveljavljanju irskih jezikovnih pravic.

Po drugi strani pa sogovorniki nove govorce dojemajo kot povod za obtožbe in predsodke o elitizmu, nacionalizmu in fanatizmu, ki letijo tudi na materno govorce iz Gaeltachta. Nekateri sogovorniki so bili do Gaeilgeoirom zadržani.

10 V študijah jezikovnih manjšin se z izrazom novi govorcev (*new speakers*) označujejo govorcev, ki se manjšinskega jezika niso naučili kot jezika okolja oziroma v družini, temveč v formalnih oblikah izobraževanja, in niso del tradicionalnih skupnosti maternih govorcev (za irščino glej O'Rourke in Walsh 2015; O'Rourke in Brennan 2019).

ni, saj ti po njihovem mnenju »mečejo slabo luč« na irski jezik, bodisi zaradi svojega družbenega porekla, ideoloških nadzorov, ki jih vodijo pri učenju in govorjenju irščine, ali celo zaradi (pre)velike angažiranosti in aktivizma. Glede tega je pomenljivo, da je Áine v najinem pogovoru poudarila, da ni aktivistka za irski jezik, čeprav je bila v Corca Dhuibhnu znana in cenjena prav zaradi svojega predanega dela za utrjevanje položaja irščine. Tudi v tem primeru sem imela občutek, da se mi opravičuje oziroma skuša zmanjšati pomen svojega delovanja. Sčasoma sem ugotovila, da Áine in drugi sogovorniki na jezikovni aktivizem gledajo predvsem kot na delovanje novih govorcev. Po mnenju nekaterih sogovornikov naj bi bili nekateri Gaeilgeoiri v svojih prizadevanjih za irski jezik »fanatiki« in »skorajda ekstremisti« ali celo »jezikovni fašisti«, medtem ko naj bi bili materni govorci »bolj sproščeni«. Áine so bile vsekakor pri srcu teme, kot so jezikovne pravice govorcev irščine, vendar je ni zanimalo, da bi zanje, tako kot nekateri Gaeilgeoiri, »marširala« in se udeleževala demonstracij. Skrbela jo je predvsem usoda jezika in skupnosti v Corca Dhuibhnu, torej lokalna raven delovanja. Nasprotno pa so na širši nacionalni ravni dejavni in vplivni predvsem novi govorci.

Jezikoslovec Aidan Doyle ugotavlja, da je z razvojem irskega narodnega in jezikovnega gibanja konec 19. stoletja odgovornost za irski jezik prešla iz rok maternih govorcev v roke govorcev angleščine, ki irščino govorijo kot drugi jezik (Doyle 2015: 8). Kljub temu da materni govorci irščine v Gaeltachtu glede svojega jezika niso (bili) pasivni, jih kot suverene akterje – tudi zaradi njihove zgodovinske družbenoekonomske marginalizacije – dolgo niso upoštevali (Coleman 2003). V 20. stoletju je obstoj Gaeltachtov služil predvsem za legitimacijo nacionalne jezikovne ideologije in narodotvornih diskurzov. Irska jezikovna politika je Gaeltachte in tamkajšnje skupnosti popredmetila, tako da so igrali vlogo pristnih nosilcev narodne dediščine, ki naj bi živeli in irščino ohranjali v nekakšnem predmodernem brezčasju (O'Rourke in Brennan 2019). Pozneje pa so tisti, ki se ne strinjajo z državno jezikovno politiko ali so kritični do položaja in stališč nekaterih novih govorcev irščine, nanje »prilepili« še druge, negativne oznake.

Nelagodje in sram

Po Kroskrytovi definiciji jezikovnih ideologij, navedeni v poglavju o irskih jezikovnih ideologijah, te vsebujejo tako verovanja kot občutke. Z vključitvijo občutkov v definicijo je Kroskryt skušal nakazati druge analitske možnosti preučevanja jezikovnih ideologij. Te so raziskovalci večinoma obravnavali le kot eksplicitne artikulacije oz. diskurze ali so jih skušali razkrivati z analizami jezikovnih praks (Kroskryt 2004: 512). V pričujočem poglavju se posvečam občutkom nelagodja, zadrege in sramu, ki jih materni govorci irščine doživljajo predvsem takrat, ko svoj jezik uporabljajo v javnosti, pred neznanci oziroma

tistimi, katerih jezikovnih preferenc in veščin ne poznajo – torej takrat, ko so tudi najbolj izpostavljeni morebitni stigmatizaciji. Te občutke so med mojim terenskim delom v Corca Dhuibhnu največkrat razkrivali posredno, na primer s prizadetim tonom glasu ali s številnimi premori, ko so se starejši sogovorniki spominjali zasmehovanja iz mladosti. Medtem ko so številni starejši govorci o nelagodju govorili bolj na splošno (na primer »ljudi je bilo sram«) in se izogibali prvoosebne pripovedovanju,¹¹ so bili mlajši bolj odkriti in neposredni.

Posebno zgovoren je bil 26-letni študent Bréanainn (izg. Brenin), ki je odraščal na družinski kmetiji na zahodnem delu polotoka. Med klepetom mi je povedal, da pozna nove govorce, ki se trudijo dosledno uporabljati irščino in jo govorijo tako s prijatelji kot tudi »z drugimi ljudmi«. Dodal je, da se nekateri materni govorci iz Corca Dhuibhna izogibajo rabi svojega jezika v javnosti. »Nikoli, nikoli je ne uporabljajo, ker jih je sram,« je večkrat poudaril. Bréanainna sem vprašala, zakaj misli, da je ljudi sram govoriti irsko. Odgovoril mi je, da

zaradi vsega tega načina, kako so na irščino gledali nekoč ... Gledali so jo zviška, zaničevalno in ... ne verjamem, da smo to že preboleli ... [...] Spomnim se, da ko sem bil mlajši, sem enkrat dobil telefonski klic, ko sem bil na avtobusu, in me je bilo malo sram se oglasiti, ker bi moral govoriti po irsko, a veš, kar je noro. A tako se pač počutiš. [...] Nikoli nisem mogel razumeti, kako je to, da živim na Irskem in govorim irsko, moj prvi jezik je in na to sem zelo ponosen, a potem, če me vprašaš, naj ga govorim v javnosti, pred ljudmi, se počutim malo ... v zadregi. To nima smisla!

Bréanainn nakazuje, da občutek sramu izhaja iz časov, ko so na govorce irščine gledali zviška in zaničevalno, torej iz kolonialne jezikovne ideologije. Podobno je menil tudi Colm, ki mi je zaupal dogodek, ko se je počutil nelagodno, ker ga je znanka pred skupino drugih angleško govorečih znancev nagovorila v irščini. Bil je v zadregi, ker ji je moral kar pred vsemi odgovoriti po irsko, obenem pa je bil jezen sam nase, češ da ni dovolj ponosen na svoj jezik. Colmu se je zdelo, da z uporabo irščine v javnosti izstopa in se izpostavlja, zato je ob tem vedno čutil nekaj nelagodja. V tem je prepoznal »kolonialno zapuščino«.

Tako Bréanainnu kot Colmu je soočenje z zadrego in nelagodjem dodatno oteževal simbolni položaj irščine kot narodnega jezika Ircev. Glede na nacionalno jezikovno ideologijo ob njenem govorjenju ne bi smela občutiti sramu, temveč, ker govorita narodni jezik, prej ponos. Ko

11 Prvi pogoj za pogovor o tako neprijetnih osebnih občutkih je vzpostavitev zaupnega odnosa s sogovorniki, kar je bilo zaradi omejenega časa, ki sem ga imela za terensko delo, težko. V neosebnem pripovedovanju pa lahko nemara prepoznamo tudi željo sogovornikov, da se izognejo podoživljanju negativnih občutkov iz preteklosti. K večji zgovornosti mlajših govorcev je pripomoglo tudi to, da sem bila njihova sovrstnica.

Bréanainn pravi, da ne more razumeti, kako je mogoče, da je na Irskem v zadregi ob govorjenju irščine v javnosti, se navezuje prav na to neskladje med sedaj prevladujočo jezikovno ideologijo in ponotranjenimi negativnimi občutki, ki izhajajo iz starejših vrednotenj jezika. Naj spomnim še na uvodni citat pričujočega članka, v katerem Colm pravi, da je sramotno, da je govorjenje irščine za materno govorce na Irskem vir nelagodja. V teh besedah lahko prepoznamo Colmovo nezadovoljstvo in razočaranje nad tem, da v državi, katere narodni jezik naj bi bila irščina – kar tudi sam verjame – prav govorce tega jezika doživljajo stigmatizacija. Sogovorniki se torej soočajo s konfliktom med nacionalno jezikovno ideologijo, ki se med drugim udejanja in reproducira prav v posebni zaščiti območij Gaeltachta, kjer živijo, ter lastnimi občutki, ki tej ideologiji nasprotujejo.

Emily McEwan-Fujita (2010), ki se je posvetila govorcem škotske gelsčine na otočju Uist ob zahodni obali Škotske, piše o »etiketi prilagoditve«, po kateri govorce škotske gelsčine ob prisotnosti tujcev in ljudi, ki gelsčine ne govorijo, preklaplajo v angleščino. Etiketa prilagoditve naj bi se najprej razvila kot oblika samoobrambe govorcev pred napadi in stigmatizacijo s strani govorcev angleščine, nove generacije govorcev škotske gelsčine pa se vanjo socializirajo že v otroštvu (McEwan-Fujita 2010: 47–48). To ponotranjeno, »utelešeno afektivno-ideološko pravilo sociolingvistične interakcije« lahko usmerja in določa vedenje govorcev tudi takrat, ko bi se želeli obnašati drugače in namesto angleščine uporabiti škotsko gelsčino (McEwan-Fujita 2010: 48–49). V zadregi in nelagodju, ki sta ju opisala Bréanainn in Colm, prepoznamo delovanje tovrstne afektivno-ideološke jezikovne norme. Naj spomnim tudi na Áineino pripovedovanje o psihološki blokadi, ki naj bi izvirala iz občutkov manjvrednosti govorcev irščine. Pri tem je ključno, da so ti negativni občutki od (post)kolonialnega obdobja, ko so irsko govoreči kmetje veljali za primitivce in *cábóge*, ostali skoraj nespremenjeni. Kljub spremenjenim družbenim okoliščinam, vrednotenju irščine kot narodnega jezika in novim oblikam njenega »zvenenja«, do katerih je posredno privedla državna jezikovna politika, tudi mlajši sogovorniki še vedno doživljajo sram in nelagodje, podobno, kot so ju nekoč občutili njihovi stari starši.

Kot sem že omenila, govorce irščine svojo etiketo prilagoditve osmišljajo z besedami, da ne bi radi izpadli kot jezikovni fašisti, fanatiki, ustrahovalci ipd., torej s termini, ki se skladajo z novejšimi načini »zvenenja« irskega jezika. V teh razlagah sogovorniki sprejemajo zorni kot tistih, ki stigmatizirajo govorce irščine; ne prilagajajo se le njihovem jeziku (angleščini), temveč tudi njihovim negativnim oznakam. Medtem pa sta sram in nelagodje, ki sta v sami srži omenjene jezikovne norme, največkrat zamolčana. Lahko bi se celo vprašali, ali ne gre pri tem za nekakšno nadaljevanje kolonialnih razmerij moči in kolonialnega odnosa do irščine in njenih govorcev, saj ti v svojih jezikovnih praksah (preklapljanju) ostajajo podrejeni

govorcem angleščine, le da jih slednji sedaj označujejo z različnimi termini – za jezikovne fašiste namesto *cábóge*. Kot je predlagal Kroskirty in sta v svojih študijah govorcev manjšinskih jezikov že nakazali tudi Jillian Cavanaugh (2009) in Emily McEwan-Fujita (2010), preučevanje občutkov sogovornikov dopolnjuje naše razumevanje indeksikalnosti. V tej luči v metapragmatičnih komentarjih sogovornikov, da ob pogovarjanju z mano zvenijo kot snobi, nacionalisti in skrajneži, prepoznavam povezavo z nelagodjem in s sramom, ki izhajata iz starejših izkušenj stigmatizacije s strani govorcev angleščine. Pozornost sogovornikov na to, kako jih dojemajo drugi, njihovo opravičevanje in omiljevanje lastnih stališč niso le odziv na sedanje negativne konotacije, ki jih angleško govoreči Irci pripisujejo govorcem irščine, temveč tudi odraz delovanja iste afektivno-ideološke norme, ki ureja njihove jezikovne prakse v javnosti. Dejstvo, da je Colma pred angleško govorečimi znanci sram govoriti irsko, obenem pa meni, da zveni kot elitnež, je tako le na prvi pogled paradoksalno.

Afektivna dimenzija jezikovnih ideologij nam pomaga osmisлити tudi dvoumni odnos maternih govorcev irščine do Gaeilgeoirov. Ti novi govorce in jezikovni aktivisti s svojim zavzetim delovanjem – »*marširanjem in demonstracijami*«, kot bi rekla Áine – a tudi z doslednim nagovarjanjem neznancev v irščini med svojimi obiski Gaeltachta, glasno afirmirajo prisotnost irščine v javnosti. To si po eni strani želijo tudi moji sogovorniki, po drugi strani pa tako vedenje krši njihovo implicitno afektivno-ideološko normo. Medtem ko je maternim govorcem ob tem neprijetno, Gaeilgeoiri zaradi drugačnega družbenega porekla s tem nimajo težav, saj v tovrstno etiketo prilagoditve niso bili socializirani. Zato pa se govorcem v Corca Dhuibhnu njihove jezikovne prakse in aktivizem zdijo neprimerni ali »skrajni« ter jih včasih celo opisujejo tako, da reproducirajo negativna označevanja iz prevladujočih diskurzov angleška prebivalstva o govorcih irščine. Na dvoumni odnos sogovornikov do Gaeilgeoirov torej ne vplivajo le razlike v družbenem položaju in v motivacijah pri govorjenju irščine, temveč tudi notranje neskladje med željami in prizadevanji maternih govorcev irščine za ohranjanje svojega jezika na eni ter ponotranjeno starejšo jezikovno ideologijo na drugi strani.

Sklep

Jillian Cavanaugh (2009: 9) pravi, da so indeksi »kot delikatna sidra, ki nereferencialne jezikovne oblike povezujejo s kontekstom [...]. Ta sidra niso nikoli statična, temveč so vedno na novo vržena in zasidrana.« V pričujočem članku opisujem, kako je v 20. stoletju irski jezik svoja indeksikalna sidra pomnožil in premaknil z geografskega in socialnega obrobja Irske v urbano okolje srednjega in višjega sloja, nacionalizma in jezikovnega aktivizma. Novejši indeksikalni pomeni, povezani z govorjenjem irščine, izhajajo iz

prepleta nacionalne jezikovne ideologije, jezikovnih politik Republike Irske, razrednih razlik in političnega dogajanja (na Severnem Irskem). Materni govorci irščine v Gaeltachtu niso neposredno vplivali na njihovo oblikovanje, a se z njimi pogosto soočajo, jih prevzemajo ter jih v odnosu do novih govorcev deloma tudi reproducirajo. Ob tem se soočajo tudi z lastnimi občutki nelagodja, sramu in zadrege, ki kažejo na obstojnost ponotranjene jezikovne ideologije oziroma afektivno-ideološke norme iz kolonialnih časov. Pripisovanje simbolne vrednosti irščini kot narodnemu jeziku Ircev ter državni ukrepi za njeno ohranitev in promocijo niso bistveno pripomogli k odpravi omenjenih negativnih občutkov, temveč prej ustvarili kompleksne družbene razmere in jezikovno ideološko polje, v katerem se stara negativna označevanja govorcev irščine mešajo in prekrivajo z novimi, različnimi, a prav tako negativnimi. Najsi obvelja za primitivca in *cábóga* ali za snoba in jezikovnega fašista, kdor govori irsko in se zanjo zavzema v javnosti, v vsakem primeru tvega stigmatizacijo.

Zahvala

Članek je nastal v okviru podiplomskega raziskovalnega usposabljanja mlade raziskovalke Nastje Slavec (54762), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Za natančno branje in komentarje se zahvaljujem doc. dr. Nataši Gregorič Bon, urednicama in anonimnima recenzentoma.

Literatura in viri

BARTULOVIC, Alenka: »Nismo vaši!«: *Antinacionalizem v povojnem Sarajevu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013.

BUIĆ, Mirna: »Šrajati« ali govoriti: Jezikovne ideologije in govorne prakse dveh generacij v Izoli. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 51/3–4, 2011, 5–13.

BUIĆ, Mirna: Kodno preklapljanje v luči jezikovnih ideologij govorcev v slovenski Istri. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 60/1, 2020, 78–89.

CAVANAUGH, Jillian R.: *Living Memory: The Social Aesthetics of Language in a Northern Italian Town*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009.

COLEMAN, Steve: The Centralised Government of Liquidity: Community, Language and Culture under the Celtic Tiger. V: Colin Coulter in Steve Coleman (ur.), *The End of Irish History: Critical Approaches to the Celtic Tiger*. Manchester in New York: Manchester University Press, 2003, 175–191.

CROWLEY, Tony: *Wars of Words: The Politics of Language in Ireland, 1537–2004*. Oxford in New York: Oxford University Press, 2005.

CROWLEY, Tony: Language Endangerment, War and Peace in Ireland and Northern Ireland. V: Alexandre Duchêne in Monica Heller (ur.), *Discourses of Endangerment: Ideology and Interest in the Defence of Languages*. London: Continuum, 2008, 149–168.

DORIAN, Nancy: Defining the Speech Community to Include its Working Margins. V: Nancy Dorian, *Small-language Fates and Prospects: Lessons of Persistence and Change from Endangered Languages – Collected Essays*. Leiden: Brill, 2014 [1982], 156–166.

DOYLE, Aidan: *A History of the Irish Language: From the Norman Invasion to Independence*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

GAL, Susan in Judith T. Irvine: The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies Construct Difference. *Social Research* 62/4, 1995, 967–1001.

GRGIČ, Matejka: *Jezik: sistem, sredstvo in simbol: Identiteta in ideologija med Slovenci v Italiji*. Trst in Gorica: SLORI in SLOV. I. K., 2016.

GRGIČ, Matejka: Italijansko-slovenski jezikovni stik med ideologijo in pragmatiko. *Jezik in slovnstvo* 62/1, 2017, 89–98.

JAFFE, Alexandra: Indexicality, Stance and Fields in Sociolinguistics. V: Nikolas Coupland (ur.), *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016, 86–112.

KROSKRITY, Paul V.: Language Ideologies. V: Alessandro Duranti (ur.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden, Oxford in Victoria: Blackwell Publishing, 2004, 496–517.

MAC GIOLLA CHRÍOST, Diarmait: *The Irish Language in Ireland: From Goidel to Globalisation*. London in New York: Routledge, 2005.

MAC IONNRACHTAIGH, Feargal: *Language, Resistance and Revival: Republican Prisoners and the Irish Language in the North of Ireland*. London: Pluto Press, 2013.

MCEWAN-FUJITA, Emily: Ideology, Affect, and Socialization in Language Shift and Revitalization: The Experiences of Adults Learning Gaelic in the Western Isles of Scotland. *Language in Society* 39, 2010, 27–64.

Ó GIOLLAGÁIN, Conchúr: From Revivalist to Undertaker: New Developments in Official Policies and Attitudes to Ireland's "First Language". *Language Problems and Language Planning* 38/2, 2014, 101–127.

Ó GIOLLAGÁIN, Conchúr, Seosamh Mac Donnacha, Fiona Ní Chualáin, Aoife Ní Shéaghdha in Mary O'Brien: *Staidéar cuimsitheach teangeolaíoch ar úsaid na Gaeilge sa Gaeltacht: Príomhthátal agus moltaí/ Comprehensive linguistic study of the use of Irish in the Gaeltacht: Principal findings and recommendations*. Dublin: Stationery Office, 2007.

Ó HIFEARNÁIN, Tadhg: Raising Children to be Bilingual in the Gaeltacht: Language Preference and Practice. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 10/4, 2007, 510–528.

Ó HIFEARNÁIN, Tadhg: Paradoxes of Engagement with Irish-language Community Management, Practice, and Ideology. *Proceedings of the British Academy* 199, 2014, 29–52.

Ó LAOIRE, Muiris: The Language Planning Situation in Ireland. *Current Issues in Language Planning* 6/3, 2005: 251–314.

Ó RIAGÁIN, Pádraig: *Language Policy and Social Reproduction: Ireland 1893–1993*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

- Ó RIAGÁIN, Pádraig: Language Policy in Ireland 1922–2007. V: Caoilfhionn Nic Pháidín in Seán Ó Cearnaigh (ur.), *A New View of the Irish language*. Dublin: Caois Life, 2008, 55–65.
- O'ROURKE, Bernadette in John Walsh: New Speakers of Irish: Shifting Boundaries Across Time and Space. *International Journal of the Sociology of Language* 231, 2015, 63–83.
- O'ROURKE, Bernadette in Sara C. Brennan: Regimenting the Gaeltacht: Authenticity, Anonymity, and Expectation in Contemporary Ireland. *Language & Communication* 66, 2019, 20–28.
- PETROVIĆ, Tanja: *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, 2006.
- PUNCH, Aidan: Census Data on the Irish Language. V: Caoilfhionn Nic Pháidín in Seán Ó Cearnaigh (ur.), *A New View of the Irish Language*. Dublin: Caois Life, 2008, 43–54.
- ROMAINE, Suzanne: Irish in the Global Context. V: Caoilfhionn Nic Pháidín in Seán Ó Cearnaigh (ur.), *A New View of the Irish Language*. Dublin: Caois Life, 2008, 11–25.
- SCHIEFFELIN, Bambi B., Kathryn A. Woolard in Paul V. Kroskrity (ur.): *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York in Oxford: Oxford University Press, 1998.
- SILVERSTEIN, Michael: Shifters, Linguistic Categories, and Cultural Description. V: Keith H. Basso in Henry A. Selby (ur.), *Meaning in Anthropology*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1976, 11–55.
- SILVERSTEIN, Michael: Language Structure and Linguistic Ideology. V: Paul Clyne, William Hanks in Carol Hofbauer (ur.), *The Elements*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1979, 193–248.
- SIMPSON, J. M.: Minority Languages. V: Rajend Mesthrie (ur.), *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Oxford: Elsevier, 2001, 579–580.
- SLAVEC, Nastja: "To have" Irish in Corca Dhuibhne: Language Ideologies and Practices in a Minority Language Community. Magistrsko delo. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL, 2019.
- Spletni vir 1: Ó BROIN, Colm, »I've nothing against Irish speakers, but ...«, 13. 6. 2018; <https://www.broadsheet.ie/2018/06/13/ive-nothing-against-irish-speakers-but/>, 23. 2. 2019.
- Spletni vir 2: Press statement Census 2016; <https://www.cso.ie/en/csolatestnews/pressreleases/2017pressreleases/pressstatementcensus2016resultsprofile10-educationskillsandtheirlanguage/>, 3. 11. 2020.
- Spletni vir 3: Cainteoirí laethúla ina mionlach; <https://tuairisc.ie/cainteoiri-laethula-ina-mionlach-i-21-den-26-ceantar-pleanala-teanga-sa-ghaeltacht-figiui-ri-nua-daonairimh/>, 3. 11. 2020.
- Spletni vir 4: All about grammatical fascism; <https://www.hIGHLANDERNEWS.ORG/16888/all-about-grammatical-fascism/>, 10. 11. 2020.
- Spletni vir 5: Census of Population 2016; <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/>, 3. 11. 2020.
- WARREN, Simon: The Making of Irish-speaking Ireland: The Cultural Politics of Belonging, Diversity and Power. *Ethnicities* 12/3, 2012, 317–334.
- WATSON, Iarfhlaith in Máire Nic Ghiolla Phádraig: Linguistic Elitism: The Advantage of Speaking Irish Rather than the Irish-speaker Advantage. *The Economic and Social Review* 42/4, 2011, 437–454.
- WOOLARD, Kathryn A.: Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. V: Bambi E. Schieffelin. Kathryn A. Woolard in Paul Kroskrity (ur.), *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York in Oxford: Oxford University Press, 1998, 3–47.

“Farmers”, “Snobs”, and “Language Fascists”:
The Position and Image of Irish Speakers on the Corca Dhuibhne Peninsula

The article is based on two-month-long ethnographic fieldwork among the Irish language minority in the *Gaeltacht*, a traditionally Irish-speaking area on the Corca Dhuibhne peninsula in Ireland. It discusses the indexical meanings connected with speaking Irish, which are revealed through the research participants’ concern about how they “sound” when using Irish in public or voicing opinions in favour of their language and the *Gaeltacht*. The rich indexicality of Irish and the different prejudices against Irish speakers are analysed in the light of a broader linguistic, social, political and historical context in Ireland, as well as of the more intimate feelings of discomfort native speakers experience when they speak Irish in public.

Two main sets of prejudices against Irish speakers are identified. First, the older research participants recalled how on account of speaking Irish they used to be labelled as primitive and uncultured farmers. They felt inferior to the English speakers. Today, however, the research participants are concerned about sounding as elitists, nationalists, extremists or language fascists. This second set of labels has formed from the intersection of the prevailing language ideology (here understood to include both beliefs and feelings about language) of Irish as the national language, the state linguistic policies, politics and class.

Despite the national linguistic ideology and the changes in the condition of the *Gaeltacht* Irish speakers, the later still feel shame and discomfort when using their language in public. These feelings are indicative of the continuing impact of an affective-ideological rule or internalized linguistic ideology from the colonial times when Irish was subordinated to English. The article argues that this can explain the native speakers’ concern with how they “sound”, as well as their ambivalent stance towards the more activist new speakers. Despite the shift in the indexicality of the Irish language, native speakers still feel stigmatized.

